

1/2021
ročník XIX

Matej Ferjanc

Sv. Pavol a paulínske kresťanstvo podľa Nietzscheho

Vlastimil Dufka

Princípy liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu

Milan Urbančok

Analýza dokumentu *Biblia a morálka* a niektoré morálne implikácie

Teologická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Teologický časopis

Fórum pre kresťanský dialóg

Teologická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Bratislava

1/2021
ročník XIX

Teologický časopis
Fórum pre kresťanský dialóg

Teologický časopis
ročník XIX, 2021, číslo 1

Recenzovaný časopis
Vychádza dvakrát ročne
© Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2021

Vydáva Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. BOX 173,
814 99 Bratislava

Dátum vydania: jún 2021

Edičná rada:

Marcela Andoková, PhD.
prof. Dr. theol. Gloria Braunsteiner, PhD.
doc. Martin Dojčár, PhD.
prof. S.S.L. Ing. Peter Dubovský SJ, ThD.
doc. ThDr. Sidonia Horňanová, PhD.
doc. Bohdan Hroboň, DPhil.
ThDr. Maria Kardis, PhD.
prof. ThLic. Miloš Lichner SJ, D.Th.
doc. ThDr. Albín Masarik, PhD.

Poradná rada:

Dr. Jamem K. Aitken (University of Cambridge)
Dr. Peter Juhás (University of Münster)
Dr. Brigit Weyel (University of Tübingen)

Šéfredaktor: Dr. Jozef Tiňo

Grafická úprava: Ivan Janák
Zodpovedná redaktorka: PaedDr. Žofia Tkáčová
Registrácia MK SR: EV5868/19
ISSN 1336-3395

Teologický časopis
XIX, 2021, 1

Peer-reviewed theological journal

Issued twice a year

© Theological Faculty of Trnava University, 2021

Published by Theological Faculty of Trnava University
Kostolná 1, P. O. BOX 173,
814 99 Bratislava

Published: June 2021

Editorial Board:

Marcela Andoková, PhD.

Philosophical Faculty, Comenius University

prof. Dr. theol. Gloria Braunsteiner, PhD.

Faculty of Theology, University of Trnava

doc. Martin Dojčár, PhD.

Faculty of Education, University of Trnava

prof. S.S.L. Ing. Peter Dubovský SJ, ThD.

Pontifical Biblical Institute, Rome

doc. ThDr. Sidonia Horňanová, PhD.

Evangelical Theological Faculty, Comenius University

doc. Bohdan Hroboň, DPhil.

Faculty of Theology, University of Trnava

ThDr. Maria Kardis, PhD.

Greek-Catholic Theological Faculty, Prešovská Univerzita

prof. ThLic. Miloš Lichner SJ, D.Th.

Faculty of Theology, University of Trnava

doc. ThDr. Albín Masarik, PhD.

Department of Theology and Religious Education, University of Matej Bel

Advisory Board:

Dr. Jamem K. Aitken (University of Cambridge)

Dr. Peter Juhás (University of Münster)

Dr. Brigit Weyel (University of Tübingen)

Editor-in-chief: Dr. Jozef Tiňo

Typography: Ivan Janák

Redactor: PaedDr. Žofia Tkáčová

Registered MK SR: EV5868/19

ISSN 1336-3395

Obsah

ČLÁNKY, ŠTÚDIE

Matej Ferjanc

Sv. Pavol a paulínske kresťanstvo podľa Nietzscheho 7

Vlastimil Dufka

Princípy liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu 31

Milan Urbančok

Analýza dokumentu Biblia a morálka a niektoré morálne implikácie 45

RECENZIE

Erika Brodňanská

Marcela Andoková: *Čierna som, a predsa krásna.*

Tyconiov výklad Piesne piesní 1,5. Bratislava: IRIS 2020. s. 226 61

Daniela Hrnčiarová

Erika Brodňanská – Adriána Koželová: Gregor z Nazianzu. Morálna poézia.

Prešovská Univerzita v Prešove Filozofická fakulta.

Opera Literaria 11/2000. Prešov 2020.

ISBN: 978-80-555-2550-1 64

Contents

ARTICLES

Matej Ferjanc

St. Paul and Pauline Christianity according to Nietzsche 7

Vlastimil Dufka

Principles of the liturgical reform of the Second Vatican Council 31

Milan Urbančok

The Document *Bible and Morality*.

Some Implications for Christian Ethics 45

REVIEWS

Princípy liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu

Vlastimil Dufka

Principles of the liturgical reform of the Second Vatican Council

The aim of this study is to deepen the understanding of the basic theological principles, which are contained in particular in the first chapter of the Constitution on the Sacred Liturgy, *Sacrosanctum concilium*. The Second Vatican Council reconsidered the liturgy from a pastoral point of view and shaped the theology of liturgical celebration. The present study emphasizes the christological and ecclesiological nature of the liturgy, the active participation of believers in liturgical celebrations, as well as the understanding of maintaining a healthy tradition and openness to legitimate progress. The theological basis of the general principles of the renewal and development of the liturgy is a prerequisite for understanding the whole liturgical reform of the Second Vatican Council.

Key words: *Sacrosanctum concilium*, liturgical reform, presence of Christ, liturgical celebration, Christology, Ecclesiology, tradition, active participation.

V dejinách Cirkvi prechádzala liturgia viacerými vývojovými etapami a reformami. Osobitné miesto však zaujíma liturgická reforma Druhého vatikánskeho koncilu, ktorá bola pripravovaná počas celého liturgického hnutia 20. storočia. Odpoveďou na proces liturgického hnutia bola encyklika *Mediator Dei*, vydaná pápežom Píom XII. 20. novembra 1947.¹ Táto encyklika otvorila cestu k niektorým čiastkovým liturgickým reformám, ako bola napríklad obnova veľkonočnej vigílie,² uvedenie večernej sv. omše a nových noriem pre eucharistický pôst,³ inštrukcia o hudbe v liturgii,⁴ ktorá riešila problém aktívnej účasti veriacich, atď.

¹ PIUS XII: *Mediator Dei*. In: *Acta Apostolicae sedis* 39 (1947), s. 521 – 595. Slovenské vydanie: PIUS XII., *Mediator Dei*, konštitúcia o posvätnnej liturgii, Košice: Verbum, 1949. Pre *Acta Apostolicae sedis* bude použitá skrat AAS

² AAS 43 (1951), s. 128 – 129 (09. február 1951).

³ PIUS XII: *Christus Dominus*, apoštolská konštitúcia, AAS 45 (1953), s. 15 – 24.

⁴ PIUS XII: *De musica sacra et sacra liturgia ad mentem litterarum encyclicarum Pii papae XII. „Musicae sacrae disciplina“ (et) Mediator Dei*, AAS 50 (1958), s. 630 – 663 (03. september 1958).

Druhý vatikánsky koncil sa týkal komplexnej liturgickej reformy.⁵ Táto reforma bola možná vďaka historickému výskumu, obnove biblických štúdií a opätovnému prehodnoteniu ekleziológie, ktoré podnietilo liturgické hnutie. Konštitúcia o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium*⁶ bola v koncilovej aule schválená 04.12.1963⁷ prevažnou väčšinou koncilových otcov, v pomere: 2147 *placet* – 4 *non placet*.⁸ Konštitúcia *Sacrosanctum concilium* bol prvým dokumentom promulgovaným Druhým vatikánskym koncilom a obsahuje úvod (čl. 1 – 4) a nasledovných sedem kapitol:

1. Všeobecné princípy obnovy a rozvoja posvätnnej liturgie (čl. 5 – 46);⁹
2. Presväté tajomstvo Eucharistie (čl. 47 – 58);
3. Ostatné sviatosti a sväteniny (čl. 59 – 82);
4. Posvätné ofícium (čl. 83 – 101);
5. Liturgický rok (čl. 102 – 111);
6. Liturgická hudba (čl. 112 – 121);
7. Sakrálné umenie a liturgické predmety (čl. 122 – 130).¹⁰

Cieľom tejto štúdie je prehĺbenie porozumenia základných teologických princípov, ktoré sú obsiahnuté v prvej kapitole konštitúcie o posvätnnej liturgii.¹¹ Teologické východiská všeobecných princípov obnovy a rozvoja liturgie sú predpokladom na porozumenie celej liturgickej reformy Druhého vatikánskeho koncilu.

1. FORMOVANIE TEOLÓGIE LITURGICKÉHO SLÁVENIA

Druhý vatikánsky koncil prehodnotil liturgiu z pastoračného hľadiska a formoval teológiu liturgického slávania.¹² Koncil čelil dvom postojom voči li-

⁵ Porov. PASQUALETTI, G.: „Riforma liturgica“. In: (ed.) SANTORE, D. – TRIACCA, A. M. – CIBIEN, C. *Liturgia*. Milano : Edizioni San Paolo, 2001, s. 1626 – 1649.

⁶ DRUHÝ Vatikánsky koncil, *Sacrosanctum concilium*, konštitúcia o posvätnnej liturgii. In: AAS 56 (1964) 97 – 138. Slovenské vydanie: *Dokumenty II. vatikánskeho koncilu*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 159 – 201.

⁷ Presne 400 rokov pred promulgovaním Konštitúcie o posvätnnej liturgii bol ukončený Trident-
ský koncil, 04. 12. 1563.

⁸ LAMERI, A.: *Liturgia*. Assisi : Cittadella Editrice, 2013, s. 111.

⁹ V úvode a v prvej kapitole, najmä v článkoch 5 – 13, nachádzame súhrn liturgickej teológie, ktorá synteticky zhŕňa plody cesty, ktorou prešlo liturgické hnutie.

¹⁰ Za siedmou kapitolou konštitúcie nasleduje ešte *Dodatok : Vyhlásenie Druhého vatikánskeho koncilu o reforme kalendára*.

¹¹ Porov. BUGNINI, A.: *La riforma liturgica (1948 – 1975)*, Roma : Edizioni liturgiche CLV, 1997, s. 53 – 62; KOPEČEK, P.: *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2016, 202 – 206; ROSSO, S.: *Un popolo di sacerdoti. Saggio di liturgia fondamentale*. Roma : Libreria Ateneo Salesiano LAS, 1999, s. 265 – 327.

¹² Porov. MARSILI, S.: „La liturgia, momento storico della salvezza“. In: AA.VV., *La liturgia*.

turgii, ktoré z nej vytvárali nemennú a nedotknuteľnú skutočnosť. Tieto postoje charakterizovali liturgiu ako „*tradičnú skutočnosť*“ a druhý postoj zdôrazňoval *staticko-právnu hodnotu* liturgie. Toto právne chápanie pokladalo liturgiu za výlučne verejný kult regulovaný hierarchickou autoritou Cirkvi. Na tieto pohľady na liturgiu reagoval už pápež Pius XII. vo svojej encyklike *Mediator Dei*: „Preto odchyľujú sa od pravého a vlastného poňatia a zmyslu posvätnéj liturgie vonkoncom tí, ktorí ju považujú len za vonkajšiu a zmyslom podliehajúcu časť bohoslužby alebo za akési pôvabné vystrojenie náboženských úkonov, lež ani tí sa nemýlia menej, ktorí ju pokladajú len za súhrn zákonov a príkazov, ktorými cirkevná hierarchia nariaďuje zariaďovať a usporadúvať obrady.“¹³

Druhý vatikánsky koncil rozlišoval medzi *Tradíciou* v pravom zmysle slova, ktorá tvorí prvok živého kontaktu s Kristom, a medzi početnými *tradíciami*, ktoré boli pridávané v priebehu časov. Nemenné a strnulé zachovávanie týchto rozličných „tradícií“ zabránilo liturgii, aby sa adekvátne obnovovala a prispôbila mentalite doby.¹⁴ Konštitúcia o posvätnéj liturgii hovorí o nemennej časti liturgie a o častiach, ktoré podliehajú zmene vo svojom 21. článku nasledovne: „Liturgia totiž pozostáva z nemennej časti, pretože je z Božieho ustanovenia, a z častí podliehajúcich zmene, ktoré sa časom môžu, ba aj musia meniť, ak azda do nich prenikli prvky, ktoré už celkom nezodpovedajú vnútornej povahe samej liturgie, alebo sa ukázali menej vhodnými.“¹⁵

Začlenením liturgie do dejín spásy a do kontextu zjavenia, liturgia zaujala „miesto skutočnej „tradície“, teda prenosom Kristovho tajomstva prostredníctvom obradu, ktorý je aktualizáciou a zjavením tohto tajomstva, a to spôsobom, ktorý je vždy nový a vždy adekvátny postupnosti časov a rôznosti miest.“¹⁶

2. PRÍTOMNOSŤ A PÔSOBNIE KRISTA V LITURGICKÝCH ÚKONOCH

Od Tridentského koncilu prevažoval najmä „*staticko-právny*“ pohľad na liturgiu, ktorý zdôrazňoval, že liturgia je predovšetkým obradom, ktorý sa navonok vykonáva podľa určitých pravidiel rubriek. „V skutočnosti rubrika do značnej miery zaručovala platnosť obradu a obrad zabezpečoval ‚posvätné predstavenie‘ nevyhnutné pre duchovné vzdelanie tých, ktorí sa na ňom „zúčastnili“.“¹⁷

Momento nella storia della salvezza. Anámnesis, vol. 1, Genova : Marietti, 2001, s. 87.

¹³ PIUS XII.: *Mediator Dei* o posvätnéj liturgii, s. 19.

¹⁴ POROV. AUGÉ, M.: *Liturgia. Storia, celebrazione, teologia, spiritualità*. Milano : Edizioni San Paolo, 1992, s. 53.

¹⁵ SC 21.

¹⁶ MARSILI, S.: „La liturgia, momento storico della salvezza“, s. 88 (vlastný preklad).

¹⁷ MARSILI, S.: „La liturgia, momento storico della salvezza“, s. 88 (vlastný preklad).

Druhý vatikánsky koncil prekonal toto „staticko-právne“ chápanie tým, že liturgiu vložil do „dynamicko-teologickej perspektívy“. Podobne ako Kristus pôsobil vo svojej ľudskej prirodzenosti, liturgia je pôsobením Krista vo svojom tele, ktorým je Cirkev. Konštitúcia *Sacrosanctum concilium* zdôrazňuje mnohotvárnú prítomnosť Krista, ktorý aktívne pôsobí v liturgických úkonoch:

„Kristus je stále prítomný vo svojej Cirkvi, najmä v *liturgických úkonoch*. Prítomný je v obete svätej omše jednak *v osobe služobníka*, lebo „teraz službou kňazov prináša obeť ten istý, ktorý vtedy obetoval seba samého na kríži“,¹⁸ no predovšetkým je prítomný *pod eucharistickými spôsobmi*. Svojou mocou je prítomný *vo sviatostiach*, takže keď niekto krstí, krstí sám Kristus.¹⁹ Prítomný je *vo svojom slove*, lebo on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo. Napokon, *keď sa Cirkev modlí a spieva*, je prítomný ten, čo prisľúbil: „Kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi. (Mt 18,20)“²⁰

Štvornásobnú skúsenosť prítomnosti Boha poznal už židovský národ.²¹ Boh ku svojmu ľudu *prichádzal*, aby s ním uzavrel zmluvu. Boh svoj ľud *viedol* a uprostred neho *prebýval*. Napokon sa Boh v dejinách spásy prejavoval *v skrytosti*, prítomný v srdciach a životoch ľudí. Po zmŕtvychvstaní Krista kresťania rozpoznávali tieto spôsoby prítomnosti Boha v Ježišovi Kristovi: On je ten, ktorý *príde*. Toto radostné očakávanie príchodu Krista kresťania vyjadrovali zvolaním Maranatha – „Príď, Pane Ježišu,“ a samotný Ježiš seba prirovnával k ženichovi,²² ktorý príde²³. Ježiš je dobrý Pastier, ktorý *vedie* svoj ľud.²⁴ Ježiš je ten, ktorý *prebýva* so svojimi učeníkmi až do skončenia sveta²⁵ a prebýva v *skrytosti*, v srdciach jednotlivca²⁶ i uprostred spoločenstva²⁷. Táto primárna

¹⁸ TRIDENTSKÝ KONCIL, XII. sesia, 17.09. 1562, *Doctr. De ss. misae sacrif*, c. 2: Concilium Tridentinum, t. VIII, *Actorum*, pars V, Freiburg im Breisgau, 1919, s. 960.

¹⁹ Porov. AUGUSTINUS, *In Ioannis Evangelium tractatus* VI, cap. I. in 7: PL 35, 1428. Porov. LICHNER, M.: Saint Augustin et sa pensée sur la doctrine du corps du Christ qui est „sans taches ni rides“ de façon progressive. In: *Wiara i kultura miejscem dialogu*. Warszawa : Rhetos, 2013, s. 284 – 295.

²⁰ SC 7.

²¹ Porov. FINK, P. E.: *Worship: Praying the Sacraments*. Washington, DC : Pastoral Press, 1991, s. 84 – 85.

²² „Ježiš im povedal: Vari sa môžu svadobní hostia postíť, kým je ženich s nimi? Dokiaľ majú medzi sebou ženicha, nemôžu sa postíť,“ (Mk 2,19).

²³ Podobenstvo o desiatich pannách. Porov. (Mt 25,1 – 13).

²⁴ Porov. (Jn 10,11.14.16).

²⁵ „A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta.“ (Mt 28,20)

²⁶ „Veru, hovorím vám: Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili,“ (Mt 25,40).

²⁷ „Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi,“ (Mt 18,20). „Vy ste Kristovo telo a jednotlivo ste údy,“ (1 Kor 12,27).

skúsenosť prítomnosti zmŕtvychvstalého Krista bola základom liturgickej skúsenosti prítomnosti Krista:

- Kristus *prichádza* ku svojmu ľudu vo svojom *Slove*;
- Kristus *vedie* svoj ľud prostredníctvom *predsedajúceho kňaza*;
- Kristus *prebýva* so svojím ľudom pod *eucharistickými spôsobmi chleba a vína*;
- Kristus je prítomný v *skrytosti* v srdciach veriacich, ktorí *sa zhromaždili na slávenie liturgie v Ježišovom mene*.

Mnohotvárna Kristova prítomnosť pri slávení Eucharistie je zvýraznená aj pozdravom predsedajúceho, keď povie: „Pán s vami!“²⁸ Tento dynamicky sa stupňujúci charakter Pánovej prítomnosti pri slávení Eucharistie si môžeme uvedomiť už od úvodných obradov. Pri úvodných obradoch je v popredí Kristova prítomnosť v zhromaždenom spoločenstve a v osobe predsedajúceho. Pozdrav „Pán s vami!“ pred ohlasovaním evanjelia sprítomňuje Kristovu prítomnosť v Slove. To isté dialogické zvolanie „Pán s vami!“ je na začiatku eucharistickej modlitby, ktorá veriacich pripravuje na prijatie Krista prítomného pod spôsobom chleba a vína. Napokon štvrtý pozdrav „Pán s vami!“ zaznie pri záverečných obradoch, tesne pred prepustením, čím je naznačené poslanie všetkých prítomných, aby boli svedkami Kristovej prítomnosti vo svete.

Kristovej mnohotvárnej prítomnosti sa venoval aj Edward Schillebeeckx, ktorý tvrdí, že Kristovu prítomnosť nemožno zužovať iba na jeho prítomnosť v eucharistických spôsoboch:

„... Štvrtý faktor, ktorý dal podnet k novej vieroučnej interpretácii eucharistického učenia, bol novoobjavený názor, že Kristovu „reálnu“ prítomnosť nemožno zužovať na jeho reálnu prítomnosť v Eucharistii. Táto koncepcia sa datuje iba od obdobia Duns Scota. Pod vplyvom biblickej a liturgickej obnovy, mnohotvárnosť jedinej reálnej prítomnosti Krista oficiálne uznala konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu o posvätnéj liturgii (kap. 1, čl. 7) a encyklika *Mysterium fidei*. Kristus – a to nielen jeho úkon alebo jeho moc, ale samotná osoba, lebo prítomnosť je vždy personálnym aktom – je skutočne prítomný pri ohlasovaní Slova a v liturgickom zhromaždení veriacich.“²⁹

Siedmy článok konštitúcie o posvätnéj liturgii vychádza z encykliky pápeža Pia XII. *Mediator Dei*:

²⁸ Porov. KUNETKA, F.: *Slavnosť nášeho vykúpení*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 40 – 41.

²⁹ SCHILLEBEECKX, E.: *To číňte na mou památku : Studie k eucharistické teologii*. Praha : Vyšehrad, 1998, s. 77 (osobný preklad).

„V každom liturgickom úkone spolu s Cirkvou prítomný je aj jej božský zakladateľ: Kristus je prítomný v presvätej obete oltára ako v osobe svojho služobníka tak, a to hlavne, aj vo sviatostiach svojou mocou, ktorú do nich prelieva ako do nástrojov spásy, ktorá sa má uskutočniť; prítomný je napokon vo chválach a modlitbách, čo sa prinášajú Bohu podľa onoho: „Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som i ja medzi nimi.“ (Mt 18,20)³⁰

Na rozdiel od textu encykliky *Mediator Dei*, text konštitúcie o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium* dopĺňa prítomnosť Krista v jeho slove, keď hovorí, že Kristus je prítomný „vo svojom Slove, lebo on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo“.³¹ Encyklika *Mediator Dei* prezentuje Kristovu prítomnosť v liturgických úkonoch staticky: *Cirkev koná* a Kristus je pri jej úkonoch prítomný. Konštitúcia *Sacrosanctum concilium* však poukazuje na to, že samotný *Kristus v liturgii koná*: keď niekto krstí, samotný Kristus krstí, Kristus hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo.³² Tým je naznačené, že Kristus je aktívne prítomný v živote Cirkvi a pri jej budovaní.³³

Úvodné články konštitúcie o posvätnnej liturgii formulujú povahu samotnej liturgie. Salvatore Marsili, vychádzajúc z teológie koncilovej konštitúcie *Sacrosanctum concilium* hovorí, že „prostredníctvom liturgie sú ľudia včlenení do ‚času‘, to znamená do posväcujúceho konania Krista, a týmto spôsobom a v tejto chvíli sa stávajú cititeľmi v pravde a v Duchu Svätom...“³⁴ V skutočnosti liturgia nie je úkonom, ktorým by sa ľudia opäť napojili na Boha, ale predovšetkým úkonom, ktorým Boh v Kristovi prichádza, aby vstúpil do styku s ľuďmi“.³⁵

Prostredníctvom tajomstva Krista, ktorý je aktívne prítomný v liturgických úkonoch, sa formuje dialóg a životný vzťah medzi Bohom a človekom. Koncil tak kladie liturgiu do sakramentálnej línie, kde Kristovo tajomstvo pokračuje v priebehu dejín spásy v kultovej forme.³⁶

³⁰ PIUS XII: *Mediator Dei*, s. 14 – 15.

³¹ SC 7.

³² Podrobnejšie k tejto téme u svätého Augustína pozri LICHNER, M.: Miesto Svätého písma v živote a učení svätého Augustína. In: LICHNER, M. – CSONTOS, L. – ĐURICA, J.: *Biblia a jej interdisciplinárne reflexie I*. Monografia. Dobrá kniha : Trnava, 2013, s. 9 – 46.

³³ Porov. KUNETKA, F.: *Slavnosť nášeho vykúpení*, s. 38 – 39.

³⁴ Porov. Jn 4,23-24.

³⁵ „Per la Liturgia gli uomini vengono inseriti nel „tempo“ e cioè nell'azione santificatrice di Cristo, e per questa via e a questo momento diventano „adoratori nella verità (realtà di Cristo) e nello Spirito Santo,“ (Gv 4,23-24). „La Liturgia non è infatti l'azione con la quale gli uomini si ricongiungono a Dio, ma è prima di tutto l'azione con la quale Dio in Cristo viene a contatto con gli uomini.“ (MARSILI, S.: „La liturgia, momento storico della salvezza“, s. 105 /vlastný preklad/).

³⁶ Porov. AUGÉ, M.: *Liturgia. Storia, celebrazione, teologia, spiritualità*, s. 54 – 55. Porov.

3. LITURGIA – „DIELO KRISTA KŇAZA“

V centre liturgie je osoba Ježiša Krista, ktorý svojou smrťou a zmŕtvychvstaním priniesol nový život. Liturgia je predovšetkým slávením Veľkonočného tajomstva. Konštitúcia *Sacrosanctum concilium* zdôrazňuje hlboký súvis medzi tajomstvom Krista, Cirkvi a liturgie, kde hovorí, že „liturgia... vo zvrchovanej miere prispieva k tomu, aby veriaci svojím životom vyjadrovali a iným odhaľovali Kristovo tajomstvo a opravdivú povahu pravej Cirkvi“.³⁷ Liturgické a sviatostné úkony sú sláveniami, oslavou Boha za spásu danú Kristom, ktorá je aktualizovaná Cirkvou v Duchu Svätom:³⁸ „Na také veľké dielo, ktoré dokonale oslavuje Boha a posväcuje ľudí, Kristus vždy k sebe pridružuje Cirkev, svoju milovanú nevestu, ktorá vzyva svojho Pána a skrze neho vzdáva kult večnému Otcovi.“³⁹ Siedmy článok konštitúcie o posvätnéj liturgii nekladie dôraz na nevyhnutné podmienky „platnosti“ slávenia, ani na jeho vonkajšie formy, ale predovšetkým na liturgické zhromaždenie.

4. LITURGIA – „VRCHOL A PRAMEŇ“ ŽIVOTA CIRKVI

Konštitúcia *Sacrosanctum concilium* zdôrazňuje, že liturgia je vrcholom a prameňom života Cirkvi: „V liturgii *vyvrcholuje* činnosť Cirkvi, a zároveň v nej *pramení* všetka jej sila... Teda z liturgie, a najmä z Eucharistie, sťa z *prameňa* prúdi do nás milosť a čo najúčinnnejšie sa dosahuje to posväcovanie ľudí a oslavovanie Boha v Kristovi, ku ktorému *ako k svojmu cieľu smeruje* všetka ostatná činnosť Cirkvi.“⁴⁰ Liturgia má zjednocujúcu funkciu, lebo jednotlivé činnosti Cirkvi, ako sú evanjelizácia, katechéza atď. nemajú svoj cieľ v sebe, ale vedú človeka k spoločenstvu s Bohom a k účasti na spáse darovanej Kristom a sprítomňovanej v liturgických sláveniach.⁴¹

Vnímanie liturgie ako vrchol a prameň života Cirkvi bol v dejinách liturgie novým, lebo do Druhého vatikánskeho koncilu sa liturgia považovala za verejný kult Cirkvi a bola prejavom čnosti nábožnosti.⁴² Liturgia sa nezriedka považovala za prostriedok na výchovu, na prehĺbenie zbožnosti alebo mala viesť

MARSILI, S.: „La liturgia, momento storico della salvezza“, s. 88.

³⁷ SC 2.

³⁸ Porov. BUGNINI, A.: *La riforma liturgica (1948 – 1975)*, s. 54.

³⁹ SC 7.

⁴⁰ SC 10.

⁴¹ Porov. BUGNINI, A.: *La riforma liturgica (1948 – 1975)*, s. 54.

⁴² Porov. KUNETKA, F.: *Liturgie – slavnost našeho vykoupení*. In: *Slavnost našeho vykoupení. Tři liturgické studie*. Olomouc : MCM, 1992, s. 18.

veriacich ku spovedi atď. Na tento rozmer „inštrumentalizácie“ alebo účelovosti v liturgii reagoval aj Romano Guardini vo svojej knihe *O duchu liturgie*, osobitne v kapitole *Liturgia ako hra*:

„Liturgia nie je prostriedok na dosiahnutie nejakého účinku, liturgia je – aspoň do určitej miery – samoúčelná. Nie je prechodom k cieľu, ktorý leží mimo nej, ale v sebe spočívajúcim svetom života. To je nesmierne dôležité. Kto to prehliada, ten v liturgii hľadá rôzne výchovné zámery, ktoré do nej síce možno nejakým spôsobom vložiť, ktoré však nie sú podstatné. Presne vzaté, liturgia nemôže mať žiadny „účel“ už preto, lebo tu nie je kvôli človeku, ale kvôli Bohu. V liturgii nehľadá človek na seba, ale vzhliada k Bohu, jeho pohľad je zameraný na Boha. Človek nemá v liturgii smerovať k sebe, ale má vzhliadať na Božiu slávu.“⁴³

Liturgia je symbolicky najplnším obrazom Cirkvi, kultovým spoločenstvom, ktoré je zjednotené okolo oltára. Cirkev neustále sa sýti a obnovuje liturgickým slávením Eucharistie a vysluhovaním sviatostí.

5. PLNÁ, UVEDOMELÁ A AKTÍVNA ÚČASŤ NA LITURGICKÝCH SLÁVENIACH

Samotná povaha liturgie a krstný charakter veriacich vyžaduje, „aby všetci veriaci boli vedení k plnej, uvedomelej a aktívnej účasti na liturgických sláveniach“.⁴⁴ Pokrstení majú právo i povinnosť, aby mali na liturgii plnú a aktívnu účasť. Tejto účasti venuje liturgická reforma osobitnú pozornosť, lebo „ona je prvým a nevyhnutným prameňom, z ktorého majú veriaci čerpať pravého kresťanského ducha“.⁴⁵ Aktívnou účasťou veriacich na slávení Eucharistie sa zaoberá 48. článok konštitúcie *Sacrosanctum concilium*, ktorý zdôrazňuje, že Cirkev sa stará o to, „aby veriaci neboli prítomní na tomto tajomstve viery ako cudzí a nemí pozorovatelia, ale aby ho pomocou obradov a modlitieb dobre chápali a na posvätnom úkone sa zúčastňovali vedome, nábožne a aktívne, aby sa poučili Božím slovom, občerstvili sa pri stole Pánovho tela a vzdávali Bohu vďaky...“⁴⁶ Požiadavka aktívnej účasti na liturgických sláveniach sa rozvíja v každej časti liturgickej konštitúcie.

Jeden z prvých komentátorov konštitúcie Carlo Braga poukazuje však aj na nesprávne chápanie aktívnej účasti na liturgii, ak by sa limitovala iba na aktivitu hlasu a gesta. Zdôrazňuje, že stupeň schopnosti a prípravy veriacich na

⁴³ GUARDINI, R.: *O duchu liturgie*, Praha : Křesťanská akademie, 1993, s. 33 – 34 (vlastný preklad).

⁴⁴ SC 14.

⁴⁵ SC 14.

⁴⁶ SC 48.

skutočnú účasť na liturgii možno merať na základe intenzity prežívania posvätného ticha.⁴⁷

Predpokladmi aktívnej účasti na liturgii sa venuje aj druhý dokument medzinárodnej spoločnosti pre štúdium liturgickej hudby Universa Laus, ktorý má názov *Hudba v kresťanských liturgiách*. Tento dokument považuje počúvanie za prvú formu účasti na liturgii: „Počúvanie je prvou formou účasti. Vedome, zbožne a aktívne sa zúčastňovať na liturgickom úkone je viac než obyčajné vykonávanie predpísaných obradov. Práve počúvanie nás vedie k tomu, aby sme odpovedali modlitbou, spevom a gestami, a tak mali spolu s ostatnými účasť na Kristovom tajomstve.“⁴⁸

6. LITURGIA A CIRKEV. LITURGICKÉ SLÁVENIE ZJAVUJE CIRKEV

Konštitúcia o posvätnej liturgii otvorila cestu k novému porozumeniu úlohy liturgického zhromaždenia. Za hlavného vykonávateľa liturgie v minulosti bol takmer výlučne považovaný klérus, pričom ľud často asistoval pri týchto sláveniach iba ako cudzinec, či nemý divák. Konštitúcia zdôrazňuje, že liturgické slávenia sú úkonom celého Božieho ľudu, pričom sa úloha vysvätených služobníkov nijako neumenšuje: „Liturgické slávenia nie sú súkromné aktivity, ale slávenia Cirkvi, ktorá je „sviatosťou jednoty“, čiže svätým ľudom zhromaždeným a usporiadaným pod vedením biskupov. Preto patria celému telu Cirkvi, robia ho zjavným a pôsobia naň. Jeho jednotlivých členov sa však týkajú rozličným spôsobom podľa rozdielnosti stavov, úloh a aktívnej účasti.“⁴⁹ Komunitným sláveniam, ktoré odhaľujú pravý charakter Cirkvi, sa tak dáva prednosť pred individuálnym.⁵⁰ Komunitnej povahe liturgie a aktívnej účasti veriacich napomáha aj princíp subsidiarity,⁵¹ podľa ktorého „pri liturgických sláveniach

⁴⁷ „Si dimentica che dalla intensità con cui è vissuto questo silenzio si può misurare il grado di capacità e di preparazione di fedeli alla vera partecipazione.“ [ANTONELLI, F. – FALSINI, R.: *Costituzione conciliare sulla Sacra Liturgia. Introduzione, testo latino-italiano, commento*. Milano – Roma : Edizioni OR, 1964, s. 222; Porov. SARTORE, D.: „Silenzio“. In: SARTORE, D. – TRIACCA, A. M. – CIBIEN, C. (ed.): *Liturgia*, Milano : Edizioni San Paolo, 2001, s. 1865].

⁴⁸ „Ecouter est la première forme de participation. Participer consciemment, pieusement et activement à l'action liturgique va donc au-delà de la simple exécution des rites prescrits. C'est en écoutant que l'on est conduit à répondre par la prière, le chant et les gestes, afin d'avoir part avec les autres au mystère du Christ.“ (UNIVERSA LAUS, *Hudba v kresťanských liturgiách*, 2002. In: <https://universalaus.org/wordpress/wp-content/uploads/2010/01/2-document-ul-fr.pdf> [zo dňa 02.05.2021], vlastný preklad)

⁴⁹ SC 26.

⁵⁰ Porov. SC 27.

⁵¹ Porov. KUNETKA, F.: *Slavnost našeho vykoupení*, s. 85.

nech každý, či vysvätený služobník, alebo veriaci, koná pri plnení svojej funkcie len to a všetko to, čo mu podľa povahy veci a liturgických predpisov patri“.⁵²

7. ZACHOVANIE PODSTATNEJ JEDNOTY A PONECHANIE MOŽNOSTI PRISPÔSOBENIA

Princíp, ktorý uvádza 37. článok konštitúcie o posvätnnej liturgii, hovorí, že „všetko, čo nie je v zvykoch národov nerozlučným putom zviazané s poverami a bludmi, [Cirkev] hodnotí priaznivo, a ak môže, zachováva nedotknuté“.⁵³ Tento princíp je takmer doslovne prevzatý z encykliky *Summi Pontificatus* pápeža Pia XII.⁵⁴ V porovnaní s touto encyklikou článok 37. vo svojej otvorenosti robí ešte jeden krok dopredu, keď tvrdí, že Cirkev spomínané hodnoty národov niekedy prijíma aj „do samej liturgie, ale len ak sa to zhoduje so zásadami pravého a autentického liturgického ducha“.⁵⁵ Čo sa však týka otázok viery a dobra celého spoločenstva, je potrebné zachovať v jednote.

Cirkev, ktorá je verná Tradícii, rešpektuje rôzne národy a „priznáva všetkým právoplatne uznaným obradom rovnaké právo a rovnakú dôstojnosť“.⁵⁶ Cirkev vytvára zo všetkých národov jeden Boží ľud a napriek rozdielnosti kultúr manifestuje podstatnú jednotu, ktorá však nie je uniformitou. Dôležitosť jednoty, ako aj otvorenosť voči rozličným etnickým skupinám a národom, koncil artikuluje v 38. článku konštitúcie o posvätnnej liturgii nasledovne: „Pri zachovávaní podstatnej jednoty rímskeho obradu má sa pri úprave liturgických kníh ponechať rozličným etnickým skupinám, oblastiam a národom, najmä v misiách, miesto na oprávnené rozmanitosti a prispôsobenia. To treba mať na zreteli, zvlášť keď ide o štruktúru obradov a zostavovanie rubrik.“⁵⁷ Pri úprave kníh má byť zachovaná podstatná jednota ‚rímskeho obradu‘. V typických vydaniach liturgických kníh sú presne naznačené miesta, kde možno urobiť určité prispôsobenia. Jednotlivé konferencie biskupov, nie jednotlivý biskup alebo kňaz, tak majú právo „určiť prispôsobenia, predovšetkým vo vysluhova-

⁵² SC 28.

⁵³ „... quidquid vero in populorum moribus indissolubili vinculo superstitionibus erroribusque non adstipulatur, benevole perpendit ac, si potest, sartum tectumque servat...“ (SC 37. In: AAS 56 /1964/ 110.)

⁵⁴ „Quidquid in populorum moribus indissolubili vinculo superstitionibus erroribusque non adstipulatur, benevole nullo non tempore perpenditur ac, si potest, sartum tectumque servatur.“ (In: AAS 31 /1939/ 429.)

⁵⁵ SC 37.

⁵⁶ SC 4.

⁵⁷ SC 38.

ní sviatostí, ako aj čo sa týka svätenín, procesií, liturgického jazyka, posvätnéj hudby a umenia“.⁵⁸

Princíp zachovania podstatnej jednoty s možnou otvorenosťou prispôsobenia kontrastuje s princípmi liturgickej reformy Tridentského koncilu, ktorý zdôrazňoval uniformitu. Šesť kníh, ktoré boli vydané v rokoch 1568 – 1614,⁵⁹ formovali pre nasledujúce štyri storočia „kódex“ modlitby Cirkvi, do ktorého sa nemohlo nič pridať ani odobrať.⁶⁰ Rozhodujúcou autoritou v oblasti liturgických obradov, liturgických kníh, ako aj kanonizácie svätých bola Posvätná kongregácia obradov, ktorú založil pápež Sixtus V. a promulgoval ju 22. januára 1588 apoštolskou konštitúciou *Immensa aeterni Dei*.

Druhý vatikánsky koncil na jednej strane potvrdil princíp podstatnej jednoty a centralizácie, na strane druhej však určuje národným biskupským konferenciám a jednotlivým biskupom také kompetencie, ktoré sa priamo týkajú jednotlivých národov a diecéz. Druhý vatikánsky koncil sa aspoň sčasti vracia k situácii predchádzajúcej Tridentský koncil, kedy mali biskupi výraznejšie kompetencie v oblasti slávania liturgie.⁶¹

ZÁVER. „ZDRAVÁ TRADÍCIA“ A „OPRÁVNENÝ POKROK“

Na záver tejto štúdie sa pozastavíme pri 23. článku Konštitúcie o posvätnéj liturgie, ktorý stručne sumarizuje základné princípy liturgickej reformy: „Aby sa zachovala zdravá tradícia, a pritom sa otvorila cesta oprávneného pokroku, revízií jednotlivých častí liturgie musí vždy predchádzať dôkladný teologický, historický a pastoračný výskum. Okrem toho treba brať do úvahy všeobecné zákony štruktúry a ducha liturgie, ako aj skúsenosti pochádzajúce z najnovšej

⁵⁸ SC 39.

⁵⁹ *Breviarium romanum* (1568); *Missale romanum* (1570); *Martyrologium romanum* (1584); *Pontificale romanum* (1595); *Ceremoniale episcoporum* (1600); *Rituale romanum* (1614).

⁶⁰ Porov. BUGNINI, A.: *La riforma liturgica* (1948 – 1975), s. 54.

⁶¹ Kompetencie v oblasti liturgie sú stanovené v 22. článku SC: „§ 1. Právo riadiť posvätnú liturgiu má jedine cirkevná autorita, ktorou je Apoštolská stolica a podľa právnej normy biskup. § 2. Riadenie liturgických záležitostí v stanovených medziach patrí z moci danej právom aj príslušným zákonne ustanoveným územným zborom biskupov rôzneho druhu“. 44. článok SC tiež hovorí o kompetenciách územnej cirkevnej vrchnosti: „Bude vhodné, keď kompetentná územná cirkevná vrchnosť, o ktorej sa hovorí v článku 22, § 2, ustanoví liturgickú komisiu, ktorej majú pomáhať odborníci v liturgickej vede, v sakrálnnej hudbe i umení a v pastoraľnej teológii. Tejto komisii má podľa možnosti poskytovať pomoc nejaký inštitút pastoračnej liturgiky, pozostávajúci z členov – a ak si to vec žiada, i laikov – ktorí vynikajú v tomto odbore. Bude úlohou tejto komisie, aby pod vedením spomínanej územnej cirkevnej autority riadila liturgicko-pastoračnú činnosť v okruhu svojej pôsobnosti a podporovala štúdiá a potrebné experimenty týkajúce sa prispôbení, ktoré sa majú predložiť Apoštolskej stolici.“

liturgickej reformy a občas udelených výnimiek. Napokon nech sa nezávádzajú novoty, ak si to nevyžaduje opravdivý a zaručený úžitok Cirkvi, pričom je potrebné dbať o to, aby nové formy istým spôsobom organicky vyrastali z foriem už jestvujúcich. Nakoľko je to možné, treba dbať na to, aby medzi susednými oblasťami neboli príliš výrazné rozdiely.“

Pápež Pius XII. vo svojej homílii, pri príležitosti 1400. výročia smrti sv. Benedikta povedal, že liturgia je niečo trvanlivé a živé, „durabile et vivum“. ⁶² Týmto spôsobom pápež naznačil, že v liturgii sa na jednej strane zachováva tradícia, ktorá tvorí prvok živého kontaktu s Kristom, na strane druhej, liturgia je živým spôsobom včlenená do srdca Cirkvi, ktorá sa v priebehu jednotlivých období rozvíja. Liturgická reforma má na mysli zdravú tradíciu, ale hľadá aj na prítomnosť a budúcnosť. ⁶³ Cirkev nezávádza vždy nové obrady alebo liturgické formy, ale ich pretvára a obnovuje v súlade s tradíciou. Dôležitým princípom reformy je rovnováha medzi zdravou tradíciou a oprávneným pokrokom.

Liturgická reforma smerovala k tomu, aby prinavrátila liturgickým sláveniam ich vznešenú jednoduchosť, ⁶⁴ zrozumiteľnosť a pochopiteľnosť textov a obradov. Veriaci už nemali byť pri liturgii „ako cudzí a nemí pozorovatelia“. ⁶⁵ Obrady mali byť prispôbené chápatosti veriacich, aby tak nemuseli byť sprevádzané obsiahlymi vysvetľovaniami. ⁶⁶ Použitie reči ľudu v liturgii otvorilo brány na lepšie porozumenie tajomstiev kresťanskej viery, obradov, ale aj na prijatie bohatšieho stola Božieho slova. Základným princípom liturgickej reformy bol návrat k primátu Božieho slova, ktoré nemá chýbať pri žiadnom liturgickom slávení, lebo „v liturgickom slávení má najväčší význam Sväté písmo“. ⁶⁷ Napokon „v liturgii sa Boh prihovára svojmu ľudu a Kristus ešte stále ohlasuje evanjelium. A ľud odpovedá Bohu spevom a modlitbou“. ⁶⁸

Všeobecné princípy obnovy a rozvoja posvätnéj liturgie, ktoré sprevádzali liturgickú reformu, po Druhom vatikánskom koncile vychádzali z podnetov liturgického hnutia 20. storočia. Konštitúcia o posvätnéj liturgii, *Sacrosanctum concilium*, bola prvou koncilovou konštitúciou aj preto, lebo jej text je ovocím dlhého zrelého procesu štúdia, reflexie i pastoračnej praxe predchádzajúcich

⁶² „Est liturgia, omnis cultus Ecclesiae auctoritate constitutus, quidpiam *durabile et vivum*, quod per saecula adolevit : si cui placet iuvenilis aetas, maturiores anni despiciendi non sunt.“ In: AAS 39 (1949) 455.

⁶³ Porov. ANTONELLI, F. – FALSINI, R.: *Costituzione conciliare sulla Sacra Liturgia. Introduzione, testo latino-italiano, commento*, s. 214.

⁶⁴ Porov. SC 34.

⁶⁵ SC 48.

⁶⁶ Porov. SC 34.

⁶⁷ SC 24.

⁶⁸ SC 33.

období. Východiská, ktoré formovali princípy obnovy liturgie, neboli však dôležitou súčasťou obnovy liturgického života len v minulosti, ale sú dôležitými podnetmi aj pre súčasnú dobu, ktorá je nezriedka poznačená spochybňovaním Druhého vatikánskeho koncilu a jeho liturgickej reformy.

Vlastimil Dufka SJ, SL.D
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1
814 99 Bratislava
vlastodufka@gmail.com

POKYNY PRE PRISPIEVATEĽOV

Rukopisy sa prijímajú iba v elektronickej forme a v jednej tlačenej kópii (vo formáte MS Word). Rozsah štúdie je 10 – 20 normostrán (normostrana = 1 800 znakov). Každá štúdia musí obsahovať anglické resumé, kľúčové slová v slovenčine a v angličtine a názov v oboch jazykoch. K textu má byť pripojený zoznam použitej literatúry a kontaktná adresa autora (jeho pracoviska s elektronickým kontaktom e-mail).

Rozsah recenzie, článku (napr. správa z konferencie): 3 – 5 strán.

Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok príspevku a vykonať potrebné stylistické a jazykové úpravy.

Neobjednané rukopisy sa nevracajú.

Viac informácií nájdete na www.tftu.sk

Adresa redakcie:

Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
tel.: +421 2 544 33 237
fax: +421 2 544 30 244
e-mail: teologicky.casopis@tftu.sk
www.tftu.sk

Teologický časopis si môžete objednať na adrese:

Dobrá kniha
P. O. Box 26
Štefánikova 44, 917 01 Trnava
tel.: 033/59 34 221
e-mail: dobrakniha@dobrakniha.sk
www.dobrakniha.sk

ISSN 1336-3395

9 771336 339003 10